

Nöbbele kyrkogård

Konga kontrakt

Växjö stift

Helena Åkerberg
Smålands museum rapport 2007:55

© 2007 SMÅLANDS MUSEUM
VÄXJÖ 2007
ISSN1403-2902
PRODUKTION OCH DISTRIBUTION:
Smålands museum, Box 102, 351 04 Växjö
ALLMÄNT KARTMATERIAL: Medgivande 507-98-29

Innehåll:

Inledning	sid 3
Nöbbele kyrkogård	sid 9
Beskrivning av kyrkogården idag	sid 11
Beskrivning av enskilda kvarter	sid 14
Kulturhistorisk bedömning av Nöbbele kyrkogård	sid 20
Ordförklaringar	sid 21

INLEDNING

Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentariska. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturarvshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar i Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för vården av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftets innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt ha ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövården.

På uppdrag av Växjö stift utför Smålands museum en inventering av kyrkogårdar/begravningsplatser inom stiftets del av Kronobergs län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattar de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/ samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödsystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistorisk värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144).

anger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården

upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravnings-traditioner. I rapporten finns exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistorisk värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Växjö stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, Kronobergs län samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältedel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier David Fuchs, Jenny Svensgård, Jessica Wennerlund och Helena Åkerberg vid Smålands museum i Växjö. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kronobergs län, ATA, Smålands museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

KORT KYRKOGRÅRDSHISTORIK

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar. Kristendomens införande innebar bl a att kremation av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkor, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare människors gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Fram till 1960-talet används denna typ av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats och påkostad gravvård. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer exklusiva. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl.a. tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

VÄXJÖ STIFT – EN KORT HISTORIK

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska kyrkoprovinsen styrdes under tre kvarts sekel från Danmark.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinsen pågick dock samtidigt och när Uppsala, genom en påvlig skrivelse år 1164, blev ärkebiskopssäte bestod den nya svenska kyrkoprovinsen av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet tillskapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Varendsdelen utgjordes av fem härader, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två härader, Västra och Östra Njudung.

Uppgifterna kring vilka områden som omfattades av den nyinrättade biskopsstolen i Växjö är dock inte entydiga då Växjöstiftets avgränsning mot Linköping relativt omgående blev föremål för en segdragen konflikt främst rörande de båda landen ”Finnveden och Njudung” vilka tillsammans med virdarnas land ”Värend” kom att utgöra en särskild lagsaga, den s.k. Tiohärads lagsaga. Tiohäradslagens kyrkobalk utgör en viktig källa till kunskap om samhällsförhållanden under de första kristna århundradena och var den gällande kyrkolagen i Växjö stift och angränsande delar av Linköpings stift långt fram i tiden. Kyrkobalken föreskrev de rättigheter och skyldigheter som gällde beträffande uppförande av kyrka och anskaffande av inventarier härtill samt tillsättning av präst och ansvaret för dennes ekonomiska bärning. Lagstiftningen innefattade också bestämmelser om biskopen och dennes uppgifter. Till dessa hörde framförallt vigning av präster och kyrkor men också ansvaret för läran samt utövandet av såväl administrativ som juridisk myndighet liksom ekonomisk förvaltning.

Företrädarna för det nyinrättade Växjöstiftet torde ha hävdatt att biskopsdömet borde sammanfalla med lagsagan. Från Linköpings stift sökte man uppenbarligen inskränka den nya stiftsbildningen till att endast omfatta Värend. Frågan kring stiftets utbredning kom slutligen att fastslås genom den påvliga legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248 genom vilken Finnveden och Njudung tilldelades Linköpingsstift medan Växjöbiskopen fick nöja sig med Värend. Därigenom kom Växjöstiftet att bli det i särklass minsta stiftet i den svenska kyrkoprovinsen med endast omkring 60 socknar. För stiftsledningen i Växjö innebar stiftets begränsade omfattning en motsvarande begränsning av ekonomiska resurser och inflytande.

Ungefär ett århundrade efter Växjöstiftets bildande konstituerades domkapitlet som i stiftsstyrelsen har varit rådgivande och ställföreträdande. Domkapitlets uppgift var främst att svara för gudstjänst och undervisning i domkyrkan.

År 1555, i samband med att Kalmar ordinarie domkapitel bildades, överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden utgjordes då av Västbo, Östbo och Sunnerbo härad och hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift.

När Jönköpings och Kalmars ordinarie dömen upphörde 1568 återgick man praktiskt taget till den gamla stiftsindelningen där områdena kring Jönköping, Tvetå, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudungs härader lades till Växjö stift dit också Östra Njudungs härad fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tvetå och Vista härader till stiftet i Växjö.

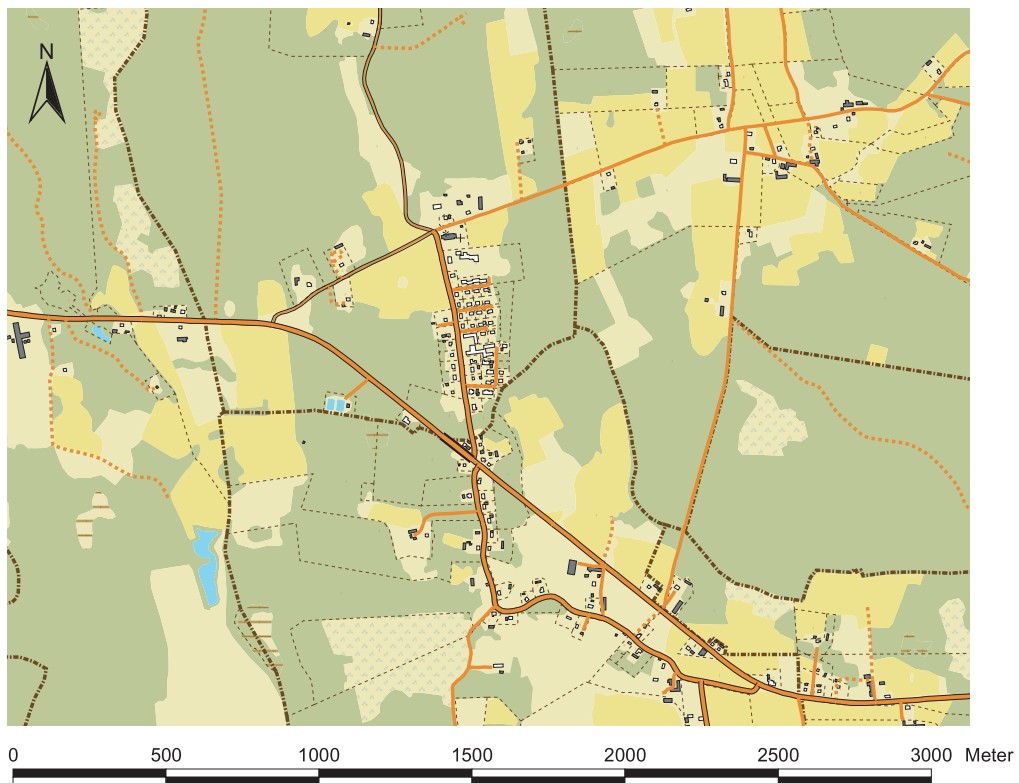
Denna indelning av stiftet bevarades fram till 1900-talets början då en väsentlig förändring av den yttre ramen kom till stånd och Kalmar stift bildat 1603, slogs samman med Växjö stift. Beslut i frågan fattades vid 1903 års riksdag. En sammanslagning skulle äga rum i samband med nästa biskopsvakans i något av de två stiftet. Detta realiserades sedan biskop Tottie i Kalmar avlidit varefter sammanslagningen ägde rum den 1 augusti 1915. Kalmar stift omfattades då av Handbörds, Stranda, Norra och Södra Möre härader samt Öland.

Av svenska kyrkans tretton stift kommer Växjö på femte plats såväl med avseende på areal som på folkmängd. Växjö stift omfattar sedan 1915 större delen av Småland samt Öland. De delar som ej innefattas av stiftet är Aspelands, Sevede och Tjust härader i norra delen av Kalmar län samt Södra och Norra Vedbo härader i nordöstra delen av Jönköpings län, som alla ingår i Linköpings stift, samt Mo härad i nordvästra Jönköpings län vilket är en del av Skara stift. Växjö stift är indelat i sexton kontrakt nämligen Kinnevald, Allbo, Sunnerbo, Konga, Vidinge, Tvetå, Vista, Östbo, Västbo, Västra Njudung, Östra Njudung, Norra Möre, Södra Möre, Stranda och Handbörd, Ölands norra samt Ölands södra kontrakt. Att kontrakten i officiella sammanhang ofta nämns i just denna ordning speglar stiftets utveckling med utgångspunkt från det gamla Värendsstiftet kompletterat med Kalmar stift.

Vid millenniumskiftet blev Svenska kyrkan ett eget trossamfund och statskyrkan i Sverige upphörde. Växjö stift har arbetat med den kyrkliga indelningen och strukturförändringar pågår där församlingar slås samman, eller delas. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner.

NÖBBELE KYRKOÅRD

Nöbbele samhälle ligger i Nöbbele socken, Konga kontrakt, Växjö kommun, Kronobergs län, Växjö stift.

NÖBBELE KYRKOGRÅRD

Kyrka och kyrkomiljön

Nöbbele kyrka och kyrkogård ligger på en svagt markerad kulle i ett jordbrukslandskap med prästgård i norr och skola och sockenstuga i söder. Alléer leder fram till kyrkan från söder och väster.

Nöbbele socken nämndes första gången 1377 och utgjorde eget pastorat fram till 1962. Under hundra år från 1763 var socknen prebende för domprosten i Växjö, d v s domprosten var kyrkoherde men skötte församlingen genom vice pastor. Idag ingår Nöbbele församling i Östra Torsås kyrkliga samfällighet.

Nöbbele kyrka uppfördes 1826-29. Det är en sedvanlig nyklassicistisk kyrka byggd i sten, putsad och vitkalkad.

HISTORIK

- Kyrkogården har troligen nyttjats sedan den medeltida kyrkan uppfördes.
- Före den nuvarande kyrkan har det på samma plats funnits en tidigare stenkyrka, som troligen uppfördes på 1100- eller 1200-talet..
- Det finns en anteckning från 1654 om att kyrkogårdsmuren ”lades upp”.
- 1701 beslutades att den västra kyrkogårdsmuren skulle få en öppning. Tidigare fanns endast ingångar i norr och söder, försedda med stigluckor. 1809 revs den norra stigluckan och ersattes med en port.
- På en planritning från 1827 finns en byggnad inritad på samma plats som det nuvarande bårhuset. Funktionen är inte känd för denna byggnad. Ytterligare en byggnad, den tidigare klockstapeln finns inritad i kyrkogårdens nordvästra hörn, innanför muren.
- Mellan 1746 och 1827 hade begravingar skett under kyrkgolvet. Vid byggandet av den nya kyrkan borttogs de därifrån och återbegravdes genom inrån av krigsrådinnan Carolina von Rosen i ett nytt enkelt gravvalv. Detta kan ha varit den gravkällare som omtalades 1903 och då såg ut som en vanlig ovan jord välvd källare av gråsten. Den s k von Roserska gravkällaren låg på södra sidan och upptog en yta som motsvarade 68 gravplatser. Platsen för denna gravkällare är inte exakt känd men den var sannolikt belägen i sydöstra hörnet av kyrkogården, troligtvis i den norra delen av nuvarande kvarter C. På gravkällaren växte gräs och sedan 1877 var den försedd med ett enkelt järnkors på toppen.
- Förmodligen gjordes en utvidgning av kyrkogården på 1870-talet och 1874 planterades träd runt omkring den. Troligen fanns även tidigare träd på kyrkogården.
- 1898 var västra delen av kyrkogården fullbelagd och kyrkostämman beslöt att åter påbörja begravingar på den äldsta östra delen, där gravarna var ca 30 år gamla. Linjen närmst muren reserverades för inköp medan andra linjer var allmänna. Samtidigt beslöts att gångarna på kyrkogården skulle breddas och göras rakare samt grusas. Två år senare upptogs ett par nya gångar på kyrkogården, nämligen en smal gång från norr till söder samt att gången längs norra muren fortsatte ända till det nordöstra hörnet. Likaså ändrades gången från en port i öster till nutida läge invid västra muren. Den gamla gången blev begravningsplatser. Den södra muröppningen har troligen tidigare varit belägen mitt emot den norra men år 1900 flyttades den till nuvarande plats, då man ville ha en rak gång från västra kyrkdörren till södra porten.
- 1901 klagades det på att häckar runt vissa gravar blivit förvuxna och skulle göras så smala som möjligt. Detta år lät man även utöka kyrkogården 20 meter åt öster.
- 1903 beslöts att riva den von Roserska gravkällaren och stenar användes till skalmuren vid rågången intill skolträdgården. Vid gravöppnandet 1903 påträffades ett flertal lik, fler än de sju som enligt sägen skulle finnas där. Kistorna flyttades till en ny plats i dåvarande östra raden.
- Tidigare begrävdes barnen för sig i särskild barnlinje. 1904 togs en ny sådan linje upp på södra delen av kyrkogården. En äldre barnlinje hade tidigare funnits på västra sidan.
- Den senaste utökningen av kyrkogården utfördes 1948, med 0,08 hektar åt norr, möjligen vid magasinet och ytterligare 9 meter åt öster.
- 1949 upprättades ett förslag till ordnande av Nöbbele kyrkogård av kyrkogårdskonsulent Ragnar Ekstedt från Växjö. Ett område ordnades 1951 för äldre gravstenar och 1954 omplanterades kyrkogården. Samtidigt uppfördes ett nytt bårhus nordost om kyrkogården.

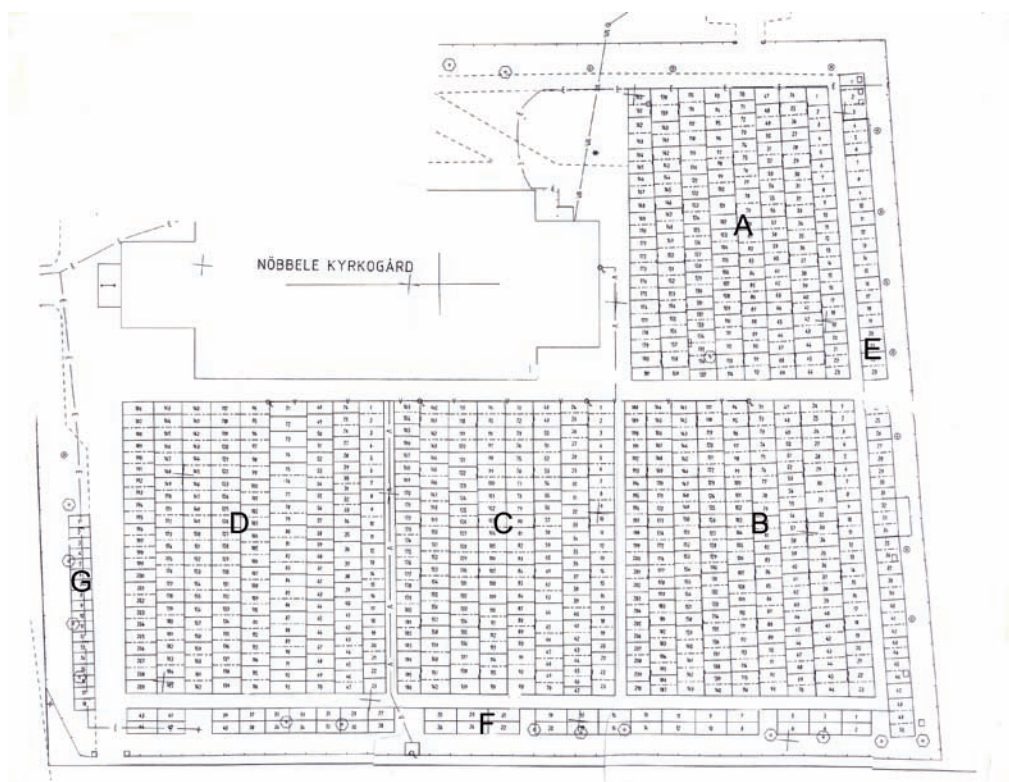
- På södra delen av kyrkogården lades rader av plattor i röd ölandskalksten mellan gravraderna men flertalet av dem togs bort på 1970-talet. Idag finns de endast kvar i två rader i kvarter D. Under 1970-talet togs även ett 50-tal gravvårdar bort från kyrkogården, då dubning skulle ske.
- 2003 utfördes miljöförbättringsåtgärder på kyrkogården. Grusgångar lades om, nya armaturer sattes upp och en sluttning anordnades vid kyrkans södra entré i stället för trappsteg. Dessutom rättades grindarnas gångjärn till av en smed. I samband med arbetena lades överblivna fyllningsmassor utanför kyrkogårdens östra del där det planeras att en framtida utvidgning av kyrkogården ska ske.

Flygfoton

På ett flygfotografi från 1941 kan vi se att det fanns några stenomramade grusgravar i nordöstra delen av kyrkogården (nuvarande kvarter A). Inuti kvarteret leder nord-sydliga grusgångar. Söder om kyrkan ser vi sockenstugans tak och i norr skimtar vi prästgårdens ljusa frontespis och taket på magasinet. Bårhuset är ännu inte byggt.

Nöbbele kyrka och kyrkogård sett från söder 1941.

Kyrkogården i Nöbbele

BESKRIVNING AV KYRKOGÅRDEN IDAG

Allmän karaktär

Nöbbele kyrkogård är av genomsnittstorlek och indelad i rektangulära kvarter med rätvinkliga grusgångar. Norr om kyrkan finns endast en enda gravvård men i övrigt är alla kvarter relativt fullbelagda. Kyrkogården ger ett enhetligt intryck då de flesta gravstenarna är låga, endast yttre raden mot öster har högre stenar. Det finns inga speciella urnkvarter inom Nöbbele kyrkogård.

Norr om kyrkan, strax öster om den norra kyrkogårdsingången, finns ett litet område, omgärdat av en tujahäck, som innehåller ett drygt 20-tal gamla gravvårdar.

Utanför den västra grinden finns en fattigbössa av järn med två lås, fastsatt på en brunmålad träpåle.

Omgärdning

Kyrkogården omgärdas av en 1-1,5 m hög kallmur, vars yttre sida är plan medan den inre utgörs av en gräsklädd sluttning upp till murkrönet.

Ovan: Kvarteret nordväst om kyrkan
Till höger: Fattigbössan

ödra muren

Norra kyrkogårdsmuren

Ingångar

Det finns fyra ingångar till kyrkogården, varav två i norr, en i väster samt en i söder. Alla utom den nord-östra är försedda med dubbla smidesgrindar.

Vegetation

Kring kyrkogården finns en trädkrans som består av lindar. Vid norra entrén finns en klottuja och väster om den norra grinden en ask. I kvarter A växer en hängbjörk. Alla rygghäckar inom kyrkogården består av häckoxbär. Kring några gamla gravstenar växer tuja. Kyrkogårdens ytor är besådda med gräs.

Gångsystem

Kring kyrkan och längs murens insida löper grusade gånger. Från den grindförsedda ingången i norr leder en grusgång till kyrkans norra entré samt två diagonala grusgångar till den grusgång som leder runt kyrkan. I övrigt leder grusgångar vinkelrätt mellan den yttre och den inre grusgången och avdelar kvarteren från varandra.

I kvarter D finns två rader med ölandskalksten mellan gravraderna.

Västra grinden

Norra grinden

Trädkransen norr om kyrkan

Hängbjörken i kvarter A

Grusgångar norr om kyrkan

I kvarter finns två gånger med ölandskalksten

Gravvårdstyper

Till största delen är gravvårdarna enhetligt låga. Mer högresta och monumentala gravvårdar har främst placerats i kvarter E längs den östra kyrkogårdsmuren. I kvarter C står gravvårdarna ovanligt tätt. Norr om kyrkan finns endast en enda gravvård. Det är en smal och låg gravsten i grå granit.

Inom det område där gamla gravvårdar ställts upp finner vi bl a gjutjärnskors och gravstenar med Thorvaldsenmedaljonger. Dessa stenar har flyttats från sin ursprungliga plats på kyrkogården men har ändå ansetts värdefulla att bevara. Invid området finns en skylt med följande text: ”Under ett antal år har en del av gravvårdarna på Nöbbele kyrkogård blivit uppställda norr om kyrkan. Vid en kulturhistorisk inventering sommaren 1988 blev en del av dessa gravvårdar klassade som kulturhistoriska minnesmärken. De vill ”berätta ” för oss om gångna tiders gravvårdskultur.”

Byggnader

Strax utanför kyrkogårdens nordöstra hörn finns ett bårhus uppfört 1954. Ritning upprättades av länsarkitekt Hans Lindén. Byggnaden är uppförd av grå granit under tak av skiffer.

Söder om kyrkogården ligger församlingshemmet som är en tvåvåningsbyggnad med röd träpanel. Norr om kyrkogården ligger det gamla sockenmagasinet som är ombyggt och idag rymmer barnverksamhet. Bredvid sockenmagasinet finns ett förråd. Strax väster om sockenmagasinet ligger prästgården, som är fransåld.

Översta raden från vänster:
Gamla gravvårdar ihopsamlade
Bårhuset

Mellersta raden:
Sockenstugan
Sockenmagasinet och ett förråd

Nederst:
Prästgården

BESKRIVNING AV ENSKILDA KVARTER

Kvarter A

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarter A ligger i det nordöstra hörnet av Nöbbele kyrkogård. Norr om kvarteret ligger den norra kyrkogårdsmuren och i väster ligger kyrkan. Kvarteret omgärdas på alla fyra sidorna av grusgångar. I södra delen av kvarteret växer en hängbjörk. Gravarna är placerade i nord-sydliga rader med häckoxbär som rygghäckar emellan. Kvarterets yta är besädd med gräs.

GRAVVÅRDSTYPER

Omkring 100 gravvårdar finns i kvarteret. Fyra är från 1800-talet men de flesta är från 1960- och 1980-talen. Låga rektangulära gravstenar i diabas eller grå granit är den typ av gravvårdar som förekommer i största antal. Det finns även några i röd granit. Låga smala gravstenar förekommer också, liksom ett fåtal högresta stenar. Tre små hällar i diabas och två marmorkors tillhör de mer ovanliga typerna av gravvårdar. Tre gravplatser har stenomgärdning.

Titlar förekommer på omkring en fjärdedel av gravvårdarna, t ex kyrkoadjunkt, folkskollärare, hemmansägare och studenten. Gårds- och ortnamn är inristade på i genomsnitt var tredje gravvård. Psalmhänvisningar förekommer men är mer ovanliga och det finns inte en enda bibelhänvisning. På en gravvård finns ett citat: ”Älskad i livet Saknad i döden”. Två gravvårdar är återanvända.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Alla gravvårdar från 1800-talet bör bevaras, liksom de gravplatser som är omgärdade. Hängbjörken är också betydelsefull.

Kvarter B

ALLMÄN KARAKTÄR

I kyrkogårdens sydöstra hörn finner vi kvarter B. Grusgångar omgärdar även detta kvarter på alla sidor. Gravarna är placerade i nord-sydliga rader med häckoxbär som rygghäckar. Kvarterets yta är besädd med gräs.

GRAVVÅRDSTYPER

Drygt 100 gravvårdar ryms i kvarter B. Här finns ingen gravvård som är äldre än sekelskiftet 1900 och de flesta är från 1950-talet. Låga rektangulära gravvårdar i grå granit dominerar men diabas är relativt vanligt och även röd granit förekommer. Det finns en del låga smala gravstenar och även en handfull högresta. Ett fåtal små stenhällar förekommer också och en marmorvård. Två av gravplatserna är stenomgärdade.

Titlar förekommer, exempelvis skräddarmästare och hemmansägare. Gårds- och bynamn är mer vanliga. Psalmhänvisningar är ovanliga och det förekommer inga bibelhänvisningar. Ett citat lyder: ”Älskade i livet saknade i döden”.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

De stenomgärdningar som finns bör bevaras för framtiden.

Kvarter A ligger öster om kyrkan och i dess södra del finns en hängbjörk.

Två marmorkors tillhör de mer ovanliga gravvårdarna i kvarter A.

Ovan: Kvarter B är beläget sydost om kyrkan. Här kan vi se en gravplats med stenram.

Till höger: En annan steninramad gravplats rymmer en högrest gravsten i diabas, som restes 1918.

Kvarter C

ALLMÄN KARAKTÄR

Centralt i södra delen av kyrkogården ligger kvarter C. Norr om kvarteret ligger kyrkan och grusgångar omgärdar kvarteret på alla sidor. Gravarna är placerade i nord-sydliga rader med häckoxbär emellan som rygghäckar. Ytan i kvarteret är besädd med gräs.

GRAVVÅRDSTYPER

Den äldsta gravvården i kvarter C är från 1827 men de flesta är från 1920- och 1940-talen. Låga rektangulära gravstenar är dominerande och de flesta är i grå granit men även röd granit och diabas förekommer. Smala gravstenar förekommer också liksom ett marmorkors, en natursten och en liten häll. Den mest iögonfallande gravvården i kvarteret är en stor stenhäll från 1827. Bland de äldre gravvårdarna finns också två gjutjärnskors från 1852 och 1878. En gravplats har stenomgärdning.

Titlar är relativt vanliga, t ex småskollärare, nämndeman, taxiägare och hemmansägare. Gårds- och bynamn förekommer mer ofta. Psalmhänvisningar förekommer också.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Den stora gamla stenhällen och de två gjutjärnskorsen bör bevaras för framtiden. Den lilla hällen i diabas invid dessa är också värd att bevara. Stenomgärdningen bör också bevaras. Det finns inga synliga spår efter den von Roserska gravkällaren men eventuellt kan den ha legat här.

Kvarter D

ALLMÄN KARAKTÄR

I det sydvästra hörnet av kyrkogården ligger kvarter D. Norr om kvarteret ligger kyrkan och grusgångar omgärdar kvarteret i alla fyra väderstreck. Gravarna är placerade i nord-sydliga rader och i detta kvarter finns inga rygghäckar. Ytan är besädd med gräs och i västra delen av kvarteret finns två gångar mellan gravraderna som är belagda med ölandssten.

GRAVVÅRDSTYPER

Den äldsta gravvården i kvarteret är från 1945. Östra delen av kvarteret har gravvårdar från mitten av 1900-talet medan den västra delen har gravvårdar från 1970- och 1980-talen. Låga rektangulära gravstenar i grå granit är vanligast. Röd granit är heller inte ovanligt och även diabas förekommer. Små hällar och marmorkors förekommer också.

Det finns endast några enstaka titlar i detta kvarter medan gårds- och bynamn är vanligt förekommande. Psalmhänvisningar är ovanliga och ett citat återfinns: ”Sången ädla känslor föder”.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Detta är Nöbbel kyrkogårds mest enhetliga kvarter. Det rymmer ovanligt många små stenar och man kan följa hur de har tillkommit från öster till väster efter tid. Det är möjligt att detta kvarter har innehållit en allmän linje. Helst bör hela kvarteret bevaras för framtiden men åtminstone ett stycke bör bevaras intakt, där man kan se hur gravvårdarna har tillkommit över tid. Kvarteret är mycket känsligt för nytillskott och nya gravvårdar bör anpassas efter de som redan finns i kvarteret storleksmässigt .

Den äldsta gravvården i kvarter C är en stor stenhäll från 1827. På var sida om den finns ett gjutjärnskors.

Till höger om den stora hällen ligger en liten häll med ovanlig form i diabas från 1900.

De nyaste gravvårdarna i kvarter D ligger i dess västra del.

Det finns ovanligt många små gravvårdar i kvarter D.

Kvarter E

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarter E består av en enda rad gravar som ligger placerade längs med den östra kyrkogårdsmuren. Innanför muren är en ask och sex lindar planterade och ingår som en del i trädkransen. En grusgång finns väster om kvarteret som avskiljer detta från kvarter A och B. Kvarteret är besätt med gräs.

GRAVVÅRDSTYPER

Kvarteret rymmer ett 20-tal gravvårdar och sju av dem är från tiden före sekelskiftet 1900. I övrigt är de flesta från årtiondena närmast efter 1900 men den senaste från 2000-talet. Högre gravstenar i diabas och små hällar i grå granit är vanligaste formen av gravvårdar. Låga rektangulära gravstenar förekommer också. Två gravplatser är stenomgärdade, varav en även har ett gjutjärnsräcke.

Titlar är vanliga i detta kvarter, som t ex friherrinna, majorska, docent och contreamiral. Gårds- och bynamn är också vanliga medan psalm- och bibelhänvisningar förekommer. Två gravvårdar är återanvända.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Många monumentala gravvårdar återfinns i detta kvarter. De flesta av kvarterets gravvårdar är värda att bevara för framtiden. Kvarteret består av mycket varierande typer av gravvårdar i varierande storlek. Därför är detta kvarter inte känsligt för nytillskott och nya gravvårdar som avviker från mängden kan med fördel placeras här..

Kvarter F

ALLMÄN KARAKTÄR

Längs med den södra kyrkogårdsmuren finner vi kvarter F. Innanför muren är tio lindar planterade som tillhör trädkransen. Norr om kvarteret leder en grusgång som avgränsar detta från kvarter B, C och D. Kvarterets yta är besädd med gräs.

GRAVVÅRDSTYPER

Kvarteret rymmer drygt tio gravvårdar och endast en av dem är från tiden före sekelskiftet 1900 och de flesta är från 1940- och 1980-talen. Huvuddelen består av låga rektangulära gravvårdar i diabas eller grå eller röd granit. Ett par högresta gravstenar i diabas finns också liksom en natursten. En stenomgärdad gravplats är försedd med ett gjutjärnsstaket.

Titlar är vanliga, som t ex häradsdomare, kyrkoherde och säteriägare. Gårds- och bynamn är också vanliga men det finns inga psalm- eller bibelhänvisningar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Den äldsta gravvården och den omgärdade gravplatsen är värda att bevara för framtiden. Kvarteret rymmer varierande typer av gravvårdar och är inte känsligt för nytillskott.

Kvarter G

ALLMÄN KARAKTÄR

I en liten del av kyrkogårdens södra del finns några gravplatser längs med den västra kyrkogårdsmuren. Detta är kvarter G. Innanför muren är fem lindar planterade i trädkransen. Öster om kvarteret leder en grusgång från den södra kyrkogårdssingången till kyrkan och avskiljer kvarter G från kvarter D. Kvarterets yta är besädd med gräs.

GRAVVÅRDSTYPER

Det finns endast en enda gravvård i kvarter G. Den är låg rektangulär i grå granit och det finns tre förnamn inristade på den: Astrid, Gerd och Bengt, samt en psalmhänvisning. I kvarteret finns ytterligare två platser där blommor är planterade men där det saknas gravvårdar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Kvarteret är närmast oanvänt och framtiden får avgöra hur dess karaktär ska utvecklas.

Kvarter E ligger längs med östra kyrkogårdsmuren.

Olika typer av gravvårdar finns i detta kvarter men många är högresta eller påkostade genom omramningar.

Längs med den södra kyrkogårdsmuren finner vi kvarter F.

Även gravstenar av mindre storlek kan vara kulturhistoriskt värdefulla. T ex dessa två som har textplattor i marmor.

På denna högresta sten står: "Familierna Branting Adlerbrant von Rosen 1746-1849". På en skylt står: "På stenen angivna släkter härstammar från Orraryd. Här vilar även medlemmar av släkten von Boisman från Ulvsåkraholm – avlidna under åren 1726-1767".

I kvarter G finns det endast en gravvård men det finns blommor planterade på två platser till.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV NÖBBELE KYRKOGÅRD

Nöbbele kyrkogård ger ett enhetligt intryck, mycket beroende på att den upplevs som att den är använd fullt ut. Det är positivt att gravvårdar får finnas kvar efter att gravrätten gått ut, fram tills den får en ny gravrättsinnehavare. Det finns idag inga tomrum på Nöbbele kyrkogård.

De äldsta idag kvarvarande gravvårdarna finns i kvarter B och E. Dessa är viktiga att värna om för framtiden. Att monumentala gravvårdar har placerats längst bort på kyrkogården upplevs som en positiv avslutning av denna. Frågan är dock om gravvårdarna i kvarter E står på ursprunglig plats, kyrkogården utvidgades ju åt öster senast 1948. Vid en framtida utvidgning åt öster bör en analys göras över hur denna ska gestaltas. Kvarter E kommer då att mista sin karaktär som kyrkogårdens avslutning.

Det mest unika på Nöbbele kyrkogård är dock kvarter D, där man kan följa hur gravvårdarna tillkommit över tid. Detta kvarter är mycket känsligt för nytillskott och innan förändringar görs i detta kvarter måste de övervägas noga.

KÄLLFÖRTECKNING

Johansson, Jennie, vaktmästare Östra Torsås kyrkliga samfällighet, muntliga uppgifter.

Landin, Torgny, 2004, Antikvarisk medverkan vid miljöförbättring Nöbbele kyrkogård Nöbbele socken Växjö kommun, Smålands museum Rapport 2004:23, Växjö.

Smålands museums samlingar, Hans Lindéns arkiv.

Smålands museums topografiska arkiv, Kulturhistorisk inventering av Nöbbele kyrkogård, Elise Hovanta 1988.

Vassi, Heidi, 1998, Kyrkobyggnader i Kronobergs län, Växjö.

Ordförklaringar

Högrest smal eller monumental gravsten

Denna typ av gravsten var vanlig under 1800-talet och fram till omkring 1920-talet. Ofta huggen i diabas eller grå granit. Monolit kallar vi den stora högresta gravvård som är huggen ur en enda sten.

Obelisk

Obeliskerna är en symbol över ära, redlighet och ståndaktighet. Den är ofta huggen i diabas och var vanlig under

hela 1800-talet. En bruten obelisk, kolonn eller den avhuggna trädstammen symboliserar den hejade livsgärningen.

Låga smala gravvårdar

Ofta huggna i diabas och var vanliga från 1910-talet och fram till tiden kring 1900-talets mitt.

Låg rektangulär gravvård.

Den låga rektangulära gravvården blev vanlig under tiden efter andra världskriget och är fortfarande en allmänt förekommande modell. Gravstentypen har tillverkats mest i grå granit, men diabas var vanlig fram till 1960-talet. Från och med den tiden började den låga rektangulära gravstenen även huggas i röd granit, en typ som var mycket vanlig under 1900-talets andra hälft. Labradorgranit är en annan stensort som numera också används.

Låg bred gravvård

Gravvård som ofta övergår i en stenram och som är rest på familjegravar. Var vanliga från 1920-talet och några decennier framåt.

Fri form

Under 1900-talets slut fick gravstenen nya former. Stenar i t ex hallandsgnejs (hallandia) eller labradorgranit blev vanliga och de fick mer oregelbundna och fria former.

Marmorkors

Vanligast är det låga enkelt utformade marmorkorset som ofta är placerad på ett barns eller en ung människas grav. De blev vanliga kring 1900-talets mitt och används fortfarande idag.

Liggande natursten

Liggande natursten som är vanlig vid urngravar. Vanlig sedan den tiden omkring 1980-talet då urnlundar började anläggas på kyrkogårdarna.

Smideskors

Smideskorset har funnits under flera århundraden och tillverkades av den lokala smeden. De finns därför i olika modeller beroende på vem som tillverkat dem och vad som var modernt för tiden.

Gjutjärnskors

De blev vanliga i och med industrialismens utveckling kring 1800-talets mitt. Gravvårdarna tillverkades på lokala järnbruk efter modeller som var vanliga i hela Sverige.

Häll

Hällar finns såväl i gjutjärn som i sten. Hällen som företeelse har varit vanlig under flera århundraden såväl inne i kyrkan som utanför. Det finns även små kvadratiska hällar som är vanliga på gravar inom allmänna linjen eller som finns i familjegravar.

Kulturgrav

Gravplats som skall bevaras med stöd av kulturminneslagen och kulturminnesförordningen.

Thorvaldsen medaljonger

Thorvaldsen, Bertel (1770-1844) var en dansk skulptör vars konstverk blev populära motiv till prydnad på gravstenar. Det var motiv som bland annat "Natten", "Dagen", "Uppståndelseängel" och "Thanatos" som användes som förlagor till medaljonger som mångfaldigades. Medaljongerna hittar vi på gravstenar från 1800-talets andra hälft i hela Sverige.

Allmän linje/linjegravar

Kostnadsfria gravplatser som disponerades av en person i tjugofem år. I de allmänna linjegravskvarteren kunde man inte välja gravplats utan de döda begravdes i ensamgravar som lades efter varandra i kronologisk ordning. Graven märktes ofta ut med en enkel gravvård i form av träkors, små kvadratiska hållar eller mindre stående gravvårdar. Gravsättning enligt detta system upphörde 1964.

Stenram, staket och häck

Olika sätt att omgärda gravplatsen som blev vanliga på 1800-talets slut och var vanliga ända fram till 1900-talets mitt. Gravplatsen täcktes med grus eller singel som krattades i mönster och omgärdades av häckar, stenramar, järnstaket eller pollare mellan vilka kedjor är fästa.

Gravkulle

Graven märktes ut med en kulle som formades av jord. Kring kullen hölls marken ren från gräs och på upphöjningen planterades städsegröna växter som vintergröna eller murgröna. Detta var det vanligaste sättet att märka ut en gravplats under 1800-talets slut ända fram till 1900-talets mitt. Ovanför gravkullen placerades ett enkelt träkors eller gravstenen. Pärلكransar placerades ibland på kullen.

Trädkrans

Kring kyrkogården är ofta en krans av lövträd planterad. Ibland blandade trädsorter, ibland av en sort. Träden kan vara planterade av församlingsborna och kanske kom de från olika gårdar i socknen.

Vallmur

Mur där stenvallens insida stöds av en gräsbevuxen jordvall.